

Het afwijzingsfront

Koen Raes

Hoofdredacteur

Wat ook het verdere politieke lot van *Het Sienjaal* van Maurits Coppieters en Norbert De Batselier moge zijn, alsnog heeft het vooral één, onbedoelde frontvorming geïnspireerd: die van de afwijzing. De wel erg lange incubatietijd van het boek en de idee om een front vanuit een boekwerk te inspireren zijn daar uiteraard niet vreemd aan. Zo'n lange wachttijd creëert een wat samenzweerderige sfeer en als het dan nog om een tekst gaat zit men al snel in een intrige, zoals die door Umberto Eco in *De naam van de roos* stijlvol werd geëvoceerd; het geschreven woord krijgt de magische kracht toegeschreven om wereldbeelden te ondermijnen, nieuwe banden tussen mensen te smeden, kortom: de wereld te kunnen veranderen. Hiermee situeert *Het Sienjaal* zich ten volle in een westerse ideeëngeschiedenis waarin reminiscenties aan Luther, Sieyès, Marx of Zola nimmer veraf zijn. Door het project-Coppieters-De Batselier centraal op een boekwerk te acceren werd het woord tot politieke daad verheven. *Het Sienjaal* is niet zomaar een boek en zelfs niet zomaar een politiek statement. Het is politiek en wordt ook in die zin gelezen. De waarheidsaanspraken die het bevat worden niet alleen en zelfs niet in de eerste plaats op hun waarheidsgehalte getoetst - 'is de analyse correct?' - maar worden vooral vanuit hun (partij)politieke implicaties bekeken. Mogen we het daar wel mee eens zijn? En wat zijn precies de gevolgen van het 'eens' of 'oneens zijn' met deze of gene passage uit *Het Sienjaal*?

Dat het project-Coppieters-De Batselier, onafhankelijk van de inhoud van *Het Sienjaal* een politieke daad is, werd door velen meteen begrepen en daarom hebben vele organisaties - Agalev, VU, ACW - ook niet gewacht om kennis te nemen van de inhoud van het boek om positie in te nemen. Wetende dat de mogelijkheid niet denkbeeldig was dat ze het grotendeels eens

zouden kunnen zijn met die inhoud - tenslotte vormde de zoektocht naar die eenheid in de progressieve politieke verscheidenheid het centrale opzet van de initiatiefnemers - moest de betekenis van die inhoud meteen ontkracht worden. De vorm moest aangepakt worden en wel door die verdacht te maken als een loutere recuperatiepoging van de SP; misschien waren de intenties van de initiatiefnemers wel oprecht, maar zij hebben zich laten inpakken, ja, misbruiken door loutere partijpolitieke machtsspelletjes. Even betekenisvol was hierbij dat de basis van deze organisaties het niet altijd eens was met deze afwijzende houding en zelf een oordeel wenste te vellen, onafhankelijk van de mening van hun top, door de initiatiefnemers zelf uit te nodigen.

De 'analyse' van de topinstanties werd opvallend snel door velen gevolgd. En ook hier vormt niet het waarheidsgehalte van die analyse de centrale inzet - iedere intentie kan worden verdacht gemaakt omdat men intenties nu eenmaal niet kan bewijzen - dan wel de recuperatie ervan. Het lijkt erop dat velen maar al te graag zouden zien dat *Het Sienjaal* niet buiten de SP treedt. Er wordt duchtig gehoopt dat een constructief gesprek tussen progressieve partijen en bewegingen niet zou plaatsgrijpen. Precies omdat die analyse misschien de toets van een kritische lectuur van *Het Sienjaal* niet zou doorstaan, moest zij reeds vooraf geformuleerd worden, zodat de lectuur er onafwendbaar door zou worden gekleurd.

Een louter inhoudelijk debat over *Het Sienjaal* lijkt aldus onmogelijk of althans toch behoorlijk moeilijk te zijn gemaakt. Tactische overwegingen en vermoedens van tactische overwegingen beheersen het politieke afwijzingsfront. Dat is opmerkelijk. Op 4 april stelde Agalev haar 'veertien actiepunten voor concreet politiek handelen voor' waarrond het 'wil samenwerken met

andere democratische partijen en de parlementaire fracties', blijkens een schrijven van Jef Tavernier van 10 mei 1996. Het betreft, onder andere, actiepunten rond een milieubeleidsplan, rationeel energiegebruik, een beter openbaar vervoer, de groene hoofdstructuur, een fonds voor stadsvernieuwing, herverdeling van de arbeid, een alternatieve arbeids- en milieuvriendelijke financiering van de sociale zekerheid, een urgentieprogramma ter uitvoering van het verslag tegen de armoede, migrantenstemrecht, kwijtschelding van de schulden van de armste ontwikkelingslanden, enz. Welnu, de meeste van die actiepunten, of toch minstens de politieke strekking ervan, vindt men bijna letterlijk terug in *Het Sienjaal*. Het veertien punten-programma van Agalev mag dan ook niet worden gezien als een reactie tegen *Het Sienjaal*, maar moet een integrerend bestanddeel vormen van het debat dat *Het Sienjaal* precies wil stimuleren.

Iets vergelijkbaars kan worden gesteld voor ACW en VU. Het politieke afwijzingsfront houdt maar stand in de mate waarin het de discussie over *Het Sienjaal* niet inhoudelijk weet te houden. Kennelijk dringt het ook door in VU-kringen, vermits de top bij monde van Nelly Maes op 12 juni alvast op de uitnodiging tot debat wenst in te gaan.

Dat ligt enigszins anders voor de Belgische Progressieve Socialisten (BPS). Het directiecomité nam in een schrijven van 31 mei uitvoerig stelling in tegen het project-Coppieters-De Batselier, en dan vooral tegen de al te Vlaamse strekking van *Het Sienjaal*. Er wordt, zo meent BPS, veel te weinig (positiefs) gezegd over de Belgische werkelijkheid; *Het Sienjaal* bevat 'een sluiks pleidooi ten gunste van de communautarisering van twee onderdelen van de sociale zekerheid (kinderbijslagen en gezondheidszorgen)' en 'ziet Vlaanderen en Europa als de belangrijkste beleidsniveaus van morgen'. BPS moet niets weten van een progressieve frontvorming met de Volksunie, maar wel met 'linkse VU-mensen'. *Het Sienjaal* behandelt de VU té positief in vergelijking met de CVP, zo wordt gesteld. Volgens BPS is *Het Sienjaal* 'te Vlaams georiënteerd' en dus, voor 'progressieven' schuldig. Maar lijdt BPS niet aan precies hetzelfde euvel als de Coudenberggroep door aan

'België' alle weldaden van de solidariteit toe te schrijven en 'Vlaanderen' slechts in termen van nationalistisch ressentiment te willen begrijpen?

Zonder de discussie hier ten gronde te voeren moet hierbij toch aangestipt worden (a) dat *Het Sienjaal* in geen enkel opzicht separatistisch is, maar inderdaad op een positievere inschatting van de Vlaamse beweging berust dan in linkse kringen vaak nog bon ton is, (b) dat de aanleiding voor het project-Coppieters-De Batselier precies de eerste rechtstreekse verkiezing van het Vlaams parlement was en men zich daarom moest bezinnen over mogelijkheden om op het Vlaamse niveau progressieve krachten te bundelen, (c) dat, vandaag, de vraag welk beleidsniveau het best welke bevoegdheden uitoefent geen nationalistische, maar wel een democratische vraag is en dat slechts in dit licht de communautarisering van de kinderbijlagen en de gezondheidszorgen (niet te verwarren met de ziekte- en invaliditeitsverzekering) wordt bepleit en (d) dat er geen enkele reden is om in het begrip 'Vlaanderen' meer of 'slechtere' nationalistische connotaties te leggen dan in het begrip 'België', *pace* Dieter Lesage. En wat de CVP betreft; *Het Sienjaal* richt zich uitdrukkelijk tot het ACW, m.a.w. precies dezelfde progressieve CVP-ers waarnaar BPS verwijst.

Over die 'frontvorming' heerst kennelijk de grootste verwarring; wellicht hebben de onduidelijke en veranderende standpunten van Maurits Coppieters en Norbert De Batselier over hun project hier weinig goeds aan gedaan, omdat eenieder het spook van een nieuwe, disciplinerende eenheidsworst - partijdiscipline inclusief - zag opduiken. Dat vormde dan ook uitdrukkelijk niet de inzet van *Het Sienjaal*. Het (partijpolitieke zowel als bewegingen)pluralisme is een te koesteren goed, zeker in een tijd waarin regeringspartijen hun parlementsleden al te makkelijk mond-dood weten te maken. Maar precies dit pluralisme mag niet verhinderen dat progressieven elkaar zouden kunnen vinden in een gemeenschappelijk actieprogramma over de grenzen van partijen en bewegingen heen.

Overigens werd in de media *Het Sienjaal* al te sterk belicht vanuit een partijpolitieke optiek, terwijl de poging om er ook oude en nieuwe so-

cialle bewegingen bij te betrekken juist essentieel was voor het initiatief. Die sociale bewegingen vormen immers een essentiële schakel in de sociale democratie, maar terwijl de oude sociale bewegingen hun band met de politiek door de verzuiling hebben uitgebouwd, ontberen de nieuwe sociale bewegingen een 'politisierend' verlengstuk. Minstens even belangrijk als het debat tussen partijen is voor *Het Sienjaal* dan ook het debat tussen sociale bewegingen onderling en tussen partijen en sociale bewegingen. Ook dat behoort tot de kern van een nieuwe Vlaamse progressieve frontvorming. Wellicht situeert de politieke toekomst van *Het Sienjaal* zich zelfs in de eerste plaats in haar vermogen om die sociale bewegingen al of niet te mobiliseren. In die zin vormt het een wezenlijke opdracht van het project ook de stem en de invloed van die bewegingen in het debat te laten wegen en ook hun discussies en standpunten in het project te integreren.

Maar *Het Sienjaal* wordt ook nog geconfronteerd met een ander afwijzingsfront. Een intellectueel afwijzingsfront deze keer, dat wél inhoudelijk is gemotiveerd. Getuige hiervan enkele van de reacties op *Het Sienjaal* die in het vorige nummer van *Samenleving en politiek* werden gebundeld. Patrick Stouthuysen vindt zo'n algemeen en globaal project maar niks, te abstract en onvoldoende praktisch, en pleit voor frontvorming rond een concreet thema (al mag het dan niet het 'cordon sanitaire' zijn, want dat zint hem evenmin). Sociaal-democraten zijn, zo stelt hij, praktische idealisten, van het slag van een Eduard Bernstein. Ongetwijfeld heeft hij gelijk dat progressieven al eens de neiging hebben om het belang van teksten waarin de problemen fundamenteeler, structureler en in een breder perspectief worden gezien te overschatten. Maar hij dreigt dergelijke perspectieven, omgekeerd, sterk te onderschatten. Het reformisme van een Bernstein stond niet los van het revolutionaire marxisme, maar werd er wezenlijk door beïnvloed. Al is het maar vanuit het perspectief van datgene waarin die sociaal-democratie van het revolutionaire marxisme(-leninisme) verschildte. Men kan, in de 20e eeuw, de geschiedenis van de sociaal-democratie niet loskoppelen van de geschiedenis van de Sovjetunie en van andere revolutionaire

bewegingen. Integendeel, de hele betekenis van het begrip 'reformisme' is ermee verweven. Bernstein kon probleemloos stellen dat 'de beweging belangrijker is dan het doel', omdat voor hem, zoals voor de meeste sociaal-democraten, dat doel een evidentie was. Welnu, precies die evidentie is vandaag verdwenen en daarom is de vraag naar de precieze inhoud van een democratisch socialisme dat zich niet meer aftekenen kan tegenover een 'reëel bestaand socialisme' niet te beantwoorden door een beginselloos pragmatisme. Stouthuysen wenst een discussie te lanceren over een 'thema' zonder daarbij positie in te nemen; die komt wel uit de dynamiek van het debat. *Het Sienjaal* wil daarentegen een oriënterend kader aanreiken van waaruit men in een dergelijke discussie minstens partij kan kiezen in plaats van alles afhankelijk te maken van de pragmatische machtsoverwegingen van het moment.

De reactie van Guy Quintelier heeft dan weer een andere strekking; hij wijst terecht op een aantal onopgekleurde contradicties in *Het Sienjaal*, betwist de macht van het politieke om überhaupt maatschappelijke veranderingen door te voeren en ziet een tegenstelling tussen 'algemeen belang' en 'democratie', gezien bevolkingen makkelijk verleid en misleid worden over wat hun belangen werkelijk zijn. Tegengestelde doeleinden zijn er inderdaad, ook Bart Kerremans wijst daar in zijn bijdrage op. Staat de strijd tegen de werkloosheid niet haaks op de strijd voor een duurzame ontwikkeling, hoe geraakt de bevolking uit ontwikkelingslanden aan voldoende koopkracht wanneer ze wordt overstelpt met de overproductie uit ontwikkelde landen (maar is dat wel zo?), hoe rijm je een pleidooi voor een ecologische modernisering van de technologie met de strijd tegen de steeds verdergaande uitputting van grondstoffen? *Het Sienjaal* is zich duidelijk bewust van die tegenstellingen. Maar *Het Sienjaal* gaat niet a priori uit van hun praktische onverzoenbaarheid en gelooft evenmin dat slechts een radicale verwerping van het kapitalisme (wat dit ook precies wil betekenen) soelaas biedt. De vraag naar de macht van de politiek vormt inderdaad een centrale problematiek die in de hele analyse van *Het Sienjaal* centraal wordt gesteld. De auteurs hebben zich geïnspireerd aan

de gedachte dat progressieven 'in naam van het onmogelijke ook het mogelijke niet hebben gedaan'. En dat is inderdaad een ander uitgangspunt dan dat waarin de radicale negatie van het vigerend produktiesysteem als enig relevant alternatief perspectief weerhouden wordt (zonder het te expliciteren). De vraag is immers: wat wordt precies bedoeld met een alternatief produktiesysteem en hoe meent men het te kunnen implementeren? Is het niet net iets te makkelijk om vooreerst het kapitalistisch produktiesysteem als de bron van alle kwaad op te voeren, vervolgens te erkennen dat dit systeem de komende decennia bijlange niet op sterven na dood is en ten slotte 'een project dat in wezen slechts sociale en ecologische correcties binnen het kapitalisme wil' ten onrechte als een vertolker van het algemeen belang te veroordelen? Kan Quintelier misschien de minimale praktische implicaties van een dergelijke kritiek aanreiken, zodat er toch enige handelingsimperatieven uit af te leiden vallen? *Het Sienjaal* is, laat dit duidelijk wezen, inderdaad geen 'revolutionair' alternatief. Méér; het stelt de aanspraken van zo'n alternatief zelfs in vraag, omdat ze al te vaak, door het haalbare als niet alternatief en het alternatieve als niet haalbaar te karakteriseren alleen maar het immobilisme prediken kunnen. Zo kan men terecht allerlei kritieken formuleren op de parlementaire democratie, maar wil men dan ook eens uitleggen hoe men een 'juistere' opvatting van het algemeen belang zal implementeren en wat dat precies impliceert in termen van macht?

Marc Holthof nam het cultureel contract onder de loep en ergert zich vooral aan de verenging van het culturele tot het artistieke in *Het Sienjaal*. Hier komt een heel ander probleem aan de oppervlakte: teksten kunnen op verschillende manieren worden gelezen. Want het was alvast de opzet van de auteurs om, zoals Marc Holthof, precies een dergelijke verenging te bestrijden én door meer aandacht te bepleiten voor de technische cultuur en het technisch onderwijs - wat Holthof ontgaan is - omdat de verwaarlozing daarvan een duidelijk status-vooordeel vertolkt én door te pleiten voor grotere aandacht voor de massacultuur. Kennelijk heeft een citaat van Deleu (een initiatief van de uitgever, niet van

de auteurs) de lectuur dermate georiënteerd dat men tot tegenovergestelde conclusies kan komen. Toegegeven: bij de formulering van het cultureel contract werden voornamelijk de bevoegdheden van het ministerie van cultuur gevisieerd en dat is, inderdaad, een verenging van het cultuurbegrip. Niettemin staat er ook klaar en duidelijk te lezen dat culturele opties in alle beleids-opties aanwezig zijn en ook in die zin moeten worden verduidelijkt.

De reactie van Monica Van Paemel op *Het Sienjaal* (gepubliceerd in *De Morgen* van 8 juni) gaat enigszins dezelfde richting uit: volgens haar hebben de auteurs de vrouwenemancipatie radicaal verwaarloosd. Tijdens één van hun bijeenkomsten werd door de auteurs de vraag gesteld of er, naast een ecologisch, sociaal, cultureel, economisch, Vlaams en mondiaal contract niet ook moest gedacht worden aan een feministisch contract, als vertolking van één van de belangrijkste nieuwe sociale bewegingen. Dat werd toen afgewezen, vanuit de overweging dat er dan nog tal van andere groepsspecifieke contracten denkbaar waren (een jongerencontract, bijvoorbeeld). Misschien was dat een vergissing, maar beweren dat *Het Sienjaal* enkel wat vaderlijke schouderklopjes zou bevatten getuigt toch ook van een selectieve lectuur. Enerzijds omdat er, uiteraard, gepleit wordt voor 'het wegwerken van ongerechtvaardigde ongelijkheden, of zij nu berusten op sociale afkomst, geslacht, cultuur, levensbeschouwing, seksuele voorkeur, enz.', anderzijds omdat voor vrouwen gepleit wordt voor (a) de mogelijkheid om op een gelijke en gelijkwaardige manier aan het arbeidsproces te participeren, (b) de uitbouw van een arbeidsstatuut dat niet meer eenzijdig op de leest van de man/kostwinner is geschoeid maar ten volle rekening houdt met de eigensoortige verantwoordelijkheid van moeders en vaders in gezinnen, (c) een cultuur waarin een gelijke verdeling van de huishoudelijke taken tot de 'common sense' gaat behoren en (d) de uitbouw van een uitgebreid netwerk aan voorzieningen voor kinderopvang. Zonder twijfel had daar de ondervertegenwoordiging van vrouwen in publieke (machts)functies aan moeten worden toegevoegd (en is hun ondervertegenwoordiging op de lijst van onderte-

kenaars van *Het Sienjaal* inderdaad betekenisvol). Maar 'vaderlijk' kan men die eisen toch niet noemen.

De leatuur van Marc Holthof en Monica Van Paemel wijst op een probleem waarmee het project-Coppieters-De Batselier terdege rekening zal moeten houden: precies omdat een tekst het project verzinnebeeldt, dreigt iedere 'stilte' als een verdacht en dus schuldig zwijgen te worden geïnterpreteerd en dreigt de discussie zich op citaten te concentreren. In die zin is de opmerking van Patrick Stouthuysen natuurlijk terecht en herinnert zij aan Jonathan Swifts verhaal over Gulliver en de koning die een landkaart wenste die precies even gedetailleerd zou zijn als zijn koninkrijk. Het is, in een globale tekst, bijzonder moeilijk om enerzijds voldoende algemeen te blijven en anderzijds concreet genoeg opdat hij zou kunnen engageren. Grote lacunes worden daarom beter met voorstellen tot aanvulling beantwoord, dan met aantijgingen van schuldig verzuim.

Dat gebeurt alvast in de bijdragen van Frank Vandenbroucke, Bart Kerremans en van Geert Dancet en François Willekens. De voorstellen van die laatsten kunnen zonder problemen in het economisch en het sociaal contract worden ingepast. Frank Vandenbroucke plaatste reeds in een vroegere bijdrage in *Samenleving en politiek* vraagtekens bij de globaliseringsthese en de politiek-maatschappelijke implicaties ervan. Zeer terecht waarschuwt hij tegen een denken waarin globalisering een alibi vormt om eigen verant-

woordelijkheden te ontlopen, maar anderzijds dreigt hij de betekenis van de mondialisering van economie en communicatiesystemen te onderschatten. Zijn kritieken (in *Knack* van 15 mei) op het 'economisch determinisme' en zijn 'herwaardering' van het denken van Adam Smith (zoals ook door Verhofstadt bepleit in *Trends* van 2 mei; groeit hier een nieuwe liefde?) vergen een fundamentele repliek, die later in deze kolommen zal worden gepubliceerd; want Vandenbroucke blijkt hier een idealisme - in de filosofische zin - te vertolken, dat (al te) verreikende implicaties heeft op de positie-zelf van het socialistisch wereldbeeld.

Het debat over *Het Sienjaal* is gelanceerd, zij het niet onder het open gesternte dat de initiatiefnemers zich hadden voorgesteld; ook dat vormt een bewijs van de bijzonder turbulente tijden die we meemaken en waarin oude zekerheden als sneeuw voor de zon verdwijnen. Hoedanook hoopt de redactie van *Samenleving en politiek* dat er voldoende krachten in de samenleving aanwezig zijn om zich te verzetten tegen een vroegtijdige gijzeling van het project-Coppieters-De Batselier door een - tactisch of intellectueel - afwijzingsfront dat aan de kant blijft staan, om welke reden ook. De kolommen van *Samenleving en politiek* blijven alvast de komende maanden geopend voor discussie over *Het Sienjaal*, als politiek project én als politiek programma. Een discussie die hopelijk ook in andere tijdschriften en periodieken op gang zal worden gebracht.